

MLADJE 1960-1981: znanstveni simpozij o reviji, na novi kulturni poti

Nastalo iz življenjske volje in potrebe po jeziku

Znanstveni simpozij o Lipuševem mladju 1960-1981 je bil pogled šestnajstih osebnosti na pomen revije iz časovne distance. Feliks J. Bister je ta pogled omogočil s svojo zagnano zavzetostjo, sam pa je ostal v ozadju kot moderator teh pogledov na Dunaju 15. in 16. novembra 2024. Sin Gabriel Lipuš je bral iz besedila dolgoletnega urednika Florjana Lipuša, ki ni mogel priti. Kot bi jih vklesal v dvorano, so se slišale besede: »Nastalo iz življenjske volje in trme, iz potrebe po jeziku, iz njegove usode«.

Mladje v arhivu Gregeja Krištofa
FOTO: KRISTOF

VINCENC GOTTHARDT

Mladje je bilo ustanovljeno v celovškem bogoslovju in se je nadaljevalo tam, kjer se je končal Kres na Plešivcu. Da si sodelavci ne bi nakopali težav, so se skrivali za psevdonimi. A počasi je postalo jasno, Boro Kostanek je Florjan Lipuš. Med predavatelji na simpoziju je bil tudi Miško Maček, sodelavec prve ure, ki je polagoma v javnost prilezel kot Karel Smolle. In še enkrat Florjan Lipuš o črni številki mladja 1981: »Sam si od ukinitve dalje o mladju nisem več belil glave. Najbrž zato, ker je mladje priložnost za razpravljanje tudi o izgubi, o zamujenih priložnostih. O polomijah in zamujenem ne govorimo radi.«

Imena, ki so se z literaturo in umetnostjo pojavljala v Mladju 1960-1981, odmevajo še danes na Koroškem, v slovenskem prostoru in tudi ni mej iz Avstrije v svet. V pravi je bila 42. številka mladja, s katero bi revija stopila v tretje desetletje izhajanja, a ni več izšla. O vsem tem so razpravljali na znanstvenem simpoziju 15. in 16. novembra na Dunaju. O simpoziju in o pomenu mladja lahko preberete več v pogovoru s Feliksom J. Bistrom.

Mladje, še posebej Lipuševo mladje 1960-1981, kakšne slike so v vašem spominu? V čem je bila moč te revije in kako pomembno sled je zapustila v slovenskem literarnem

ustvarjanju na Koroškem in v slovenski literaturi sploh?

Feliks J. Bister: Do leta 1960 sta obstajali v javnem življenju koroških Slovencev samo dve alternativni – levo in desno. Levo je bila radikalna marksistično socialistična stran, desno negibčni klerikalizem pod streho sicer zelo zaslužne Mohorjeve družbe.

Poleti 1960 je v Celovcu izšla prva koroška neodvisna revija mladje, ki je nastala v celibatarnem ozračju bogoslovja. Očetovstvo od vsega začetka ni bilo znano, ker so se vsi sotrudniki iz taktičnih vzrokov skrivali pod psevdonimi. S tem so zagotovili določen uspeh, ker niti partizanski veterani niso odkrili dejanskih avtorjev oz. avtoric. Odkrili so pa za jezikovnimi oblikami pomembnejšo novo vsebino. V prispevku Naša jutranja molitev glavni urednik Florjan Lipuš ne govori več z Bogom, ampak s svojim slovenskim ljudstvom. Tako je prerezal skrbno varovano ideološko popkovično in osvobodil slovensko slovnost na Koroškem – in nikakor ne le tam – iz apriori tradirane povezanosti s preteklostjo. Lipuš enostavno izjavi: »Kaj je včeraj bila še iluzija, je danes resničnost!«

Mladje je bilo več kot literatura, mladje je tudi bila revija, ki je znala zbuhati in krepiti novo mišljenje in pogled na kulturo, mlad-

je pa je bil tudi prostor za umetnost. Kakšne osebnosti so se zbirale za to revijo, je revija bila tudi neke vrste hiša, v kateri so se počutili dobro najrazličnejši ustvarjalci in vizionarji?

Feliks J. Bister: Mladje je bilo odprto za sleherne nadarjene avtorje – mlade slikarje vseh vrst (Ernst Arbeitstein, Hubert Greiner, Gustav Januš idr.) ter akademske umetnike (Valentin Oman, Richard Vakaj, Zorka Weiss idr.). Članke in razprave so prispevali Pavel Zdovc, Avguštin Malle idr. Teme so bile med drugimi: Deželnozbornske volitve 1965, Konflikt Korotan – Klub, Vprašanje dvojezičnosti itd. Posebnost mladjevske širine se je izkazala v sodelovanju s tuji avtorji (Osamu Ikeuchi, Bonifacy Miązek) in avstrijskimi kolegi (E.A. Richter, Peter Henisch, Peter Rosei, Christian Wallner, Leopold Unger, Erich Körner). Michael Guttenbrunner je prispeval odlični literarni esej o Ivanu Cankarju. Tudi Claus Gatterer je pisal o mladju o koroški narodnostni problematiki. Jože Wakounig je poskrbel za slovenski prevod radijske oddaje Friedricha Heera ob podpisovanju Avstrijske državne pogodbe 15. 5. 1955. Dvojno mladjevsko številko 9/10 leta 1970 je odlikoval s svojo spremno besedo deželni glavar Hans Sima.

Med prozaisti so v mladju poleg Lipuša zastopani Lev Detela, Valentin Polanšek, Andrej Kokot, Dušan Nendl, Janko Messner in drugi. Vodstvo Kluba mladje je kmalu prevzel Franc Kattnig, ki je poskrbel pri vseh različnih pogledih članov za novo organizacijsko aktivnost. Mladjevci so tako postali priče časa in predvsem akterji novih kulturnih poti.

Mladje je prenehalo izhajati. Kaj bi se po vašem moralo zgoditi, da bi mladje morda še danes izhajalo in bi naslednje leto obhajalo svojo 65-letnico rednega izhajanja? Kaj bi bilo treba, da bi preživelo ne le v spominu ampak tudi še v izhajanju? Kje so se pojavljale ovire?

Feliks J. Bister: Mladje ni docela nehalo izhajati. Mlajša generacija je nadaljevala revijo pod istim imenom in združila obetajoče avtorice in avtorje, ki so v literarnem življenju Koroške deloma prisotni še danes, ampak revije niso mogli vzdrževati tako dolgo kot Lipuš. Vsebinsko tudi novo mladje ni imelo težav, manjkalo je pač denarja in narodne uvidenosti, kajti organizacije niso bile pripravljene nuditi potrebnih gnotnih podpor. Tako tudi to mladje

Mladje v središču: udeležence in udeleženci simpozija, moderator Feliks J. Bister in Gabriel Lipuš.

ni moglo preživeti. Treba pa je poudariti, da tudi ni bilo privatne iniciative, čeprav bi manjši krog rojakov zadostoval, ki bi bil pripravljen seči globlje v svojo denarnico. Se danes ni spremembe, ker vse pričakujemo izključno od ustanov. Izjeme potrjujejo le prevladujoče stanje.

Florjan Lipuš je kot ustanovitelj revije obupal in zapisal po 20-ih letih vztrajnega prizadevanja, če ljudstvo ne želi tega mladja, jaz ga sam tudi ne rabim. Izdal je leta 1981 42. črno številko in tako je bil konec njegove mladjevske dobe.

Z mladjem je ob ustanovitvi nastalo na Koroškem med slovensko narodno skupnostjo nekaj novega, svežega. Kakšno je trenutno stanje v narodni skupnosti in tudi v slovenskem prostoru in kaj bi bilo potrebno, da bi se lahko kjerkoli na kulturnem področju vedno znova razvijalo sodobnemu času primerno kaj novega? Se mora narod spremeniti?

Feliks J. Bister: Z ukinitvijo mladja sicer ni zamrla kultura med koroškimi Slovenci. Še danes pa manjka glasilo, ki bi se sprti in svobodno oglašalo kot kritični glas o dogajanju v družbi – brez vsake cenzure. Predvsem manjka diskusijski forum na višji ravni in o vseh vprašanih življenja, strukturi in časa. Brez kritičnosti pa ni pravega napredka in se vsa prizadevanja prehitro izjalovijo v samohvalo.

Ali se mora narod spremeniti? Narod se more, a se mu ni treba spremeniti, lahko se pa končno zbudi in uvidi potrebe časa in ustvari možnosti za mlade generacije, da vnesejo svoje poglede in prepričanja, pač tudi samorastniško. Ne bi smeli vedno čakati na KKZ in SPZ in druge kulturne ustanove in njihove podpore. Zakaj nismo pripravljene, nekaj svojega premoženja pri-

spevati za skupni kulturni napredek?

Po simpoziju o mladju. V čem se je vaš pogled na to pomembno kulturno revijo koroških Slovencev še posebej izostril? Je bilo za vas na simpoziju še kaj novega?

Feliks J. Bister: Simpozij je udeležencem posredoval nove poglede na vlogo revije mladje, ki smo jo iz časovne distance gledali drugače in njen pomen ocenjevali pod različnimi vidiki. Posebnost naše kolektivne replike je bila v tem, da smo bili mladjevci prve dobe združeni z mlajšimi, ki revijo poznajo le iz arhivskih virov, iz literature oz. pripovedovanja starejših znancev.

Spoznali smo vrednost Lipuševega angažmaja za revijo in hkrati za slovenski jezik na Koroškem in obžalovali, da nam danes manjka tako neodvisno združevalno glasilo. Na tem pa sploh boleha slovenska duša na Koroškem, manjka nam predvsem stalna in iskrena zasebna komunikacija. Na žalost so negativni pojavi bolj prisotni.

Novo je bilo na simpoziju intenzivno vseslovensko sodelovanje in da je sleherni predavatelj oz. predavateljica posredovala nove poglede. Simpozij je bil predvsem čas sproščene prijateljskega dialoga.

Novi so bili različni spomini prvih sodelavcev na mladjevska leta (Smolle, Malle) in hkrati tudi pogledi mlajših predavateljic in predavateljev na revijo, kar je bilo za nas posebej pomembno (Novak, Vouk).

Mene je prijetno presenetilo, s kakšno resnostjo smo se ukvarjali z Lipuševim mladjem, ki je ponovno zaživelo pred našimi očmi.

Posebno pozornost je našemu simpoziju nudil dunajski župan Michael Ludwig, ki je poskrbel za zaključni sprejem ob izobilni jedaci in pijači, prav v hotelu Regina, kraju našega simpozija.

DOBESEDNO

Karl Vouk: Prepovejte kajenje!, KDZ-klub, Celovec, 1975
Objava v mladju 24

Karl Vouk

Mladje je v obdobju 1960-1981 predstavilo 74 vizualnih umetnic (20 %) in umetnikov (80 %). Od teh se je tretjina (24 oseb) rodila na Koroškem, pretežno del ostalih pa drugod v Avstriji. Od 24 Korošcev je 14 Slovencev, med njimi pa sta le dve Slovenki (Weiß, Zippusch). Tujci so izjeme. Le pičel ducat jih je bodisi iz Jugoslavije, Italije, Romunije, Finske, Brazilije bodisi od drugod. Okrog petinštirideset odstotkov umetnic in umetnikov je strokovno izobraženih (Pedagoška akademija, Višja grafična šola, Akademija likovnih umetnosti ipd.), ostali so avtodidakti oziroma o njih nimam na voljo ustreznih podatkov. Triinpetdeset umetnic in umetnikov se predstavlja s svojimi deli v mladju le enkrat, najpogosteje pa so se pojavili Januš (9 krat), Oman (6), Bister (5) in Arbeitstein (4). Sam sem imel dvakrat čast (št. 24 in posebna številka kárnten ein porträt im jubiläumsjahr). mladjevci smo bili zares mladi: Likovniki so ob svojem prvem nastopu v mladju 5 (1963) v povprečju stari 22,8 leta: Arbeitstein (21), Bister (23), Greiner (22), Januš (22), Oman (27), Popič (22). V celotni razvrstitvi pa sem sam s 18-imi leti Benjamin med vsemi ostalimi, še pred Rudi Benetikom (19) in Zorko Weiss (20). Le v osmih številkah mladja ni bilo vizualnih umetnosti (mladje 1, 9/10, 11-15, 42)

Florjan Lipuš

Z Mladjem so se jeziku odprle neomejene možnosti. Jezik se je osvobodil vseh spon, nihče mu ni ukazoval, jezik je prosto zadihal. Mladi, lačni ustvarjalnosti in spoprijemanja z dogajanjem v družbi, željni duhovno višjega, potrebni uresničitve samega sebe, so dobili priložnost, da izživijo svoja duhovna nagnjenja, svoje ideje, iniciative, svoje strasti. ... Mladje se je rodilo iz skrbi za slovenstvo in iz nevolje do dejstva, da je slovenska beseda na Koroškem obtičala v večerništvu in se izčrpala v poučevanju podeželskega prebivalstva. ... Vsa družina je bila vprežena, žena in otroci, vsi smo razpečavali revijo, jo prevažali in razvažali, pisali naslove na papirnate vrečke, lepili znamke. Šola v Lepeni se je spremenila zdaj v uredništvo, zdaj v upravo, kdaj v razpečevalnico, kdaj v sejno sobo, učilnica se je kdaj vmes preoblikovala v prenočevališče za preveč oddajene.